ETNICITATE ŞI IDENTITĂŢI CULTURALE ÎN INTERPRETAREA ARHEOLOGICĂ

Andrei COROBCEAN
Doctor, lector universitar
Universitatea de Stat din Moldova
ID ORCID: 0000-0002-9886-301X

CZU: 902:39
DOI: https://doi.org/10.59295/lrr2023.04

Summary:
Ethnicity and cultural identity from an archeological point of view
The ethnic interpretations in archaeology have always been the subject of controversial discussions, considering the nature of archaeological sources and the risk of tendentious approaches. However, the actuality of the issue of ethnic reconstructions from the past returns every time the political and historiographical discourse imposes it. Thus, the critical analysis of the possibilities of the interpreting identities in archeology is important for combating tendentious discourses, preventing the risks of unilateral manipulations of the past. Obviously, the poorer the written sources, the more speculative the tendency to supplement them with archaeological ones. In this view, according to Iron Age or early medieval identities must be made with great caution when we establish a correlation between the archaeological remains and the few historical sources.

Key words: *archaeology, culture, ethnicity, identity.*

Discuţiile în jurul problemei identităţilor etnice şi a proiecţiei sale culturale au fost şi continuă să fie printre cele mai controversate. Complexitatea etnicităţii însăşi necesită o abordare prudentă şi multidimensională pornind atât de la multiplele experienţe mărturisite de istorie, cât şi de la şirul teoriilor antropologice care s-au perindat în ultimul secol. Cu atât mai mult, numeroasele încercări de a identifica popoarele cunoscute în sursele antice cu ansamblurile de vestigii materiale au pus la încercare capacitatea de argumentare în arheologie. Tendinţele respective au generat, însă, şi pentru arheologia preistorică ideea unei explicaţii etnice a culturilor arheologice, chiar în lipsa unor corelaţii cu sursele sursele istorice.

Ethnosul şi derivatele acestui termen, deşi semnificaţiile acestora au evoluat în timp, se referă la un fenomen identitar care are la bază elemente de solidaritate colectivă, comunitate a originii, afinitate culturală, exprimată

prin particularităţi specifice comune, dar şi prin delimitarea de alte grupuri[1]. Abordările acestui fenomen au determinat de-a lungul timpului modul de înţelegere a corelării identităţii etnice cu anumite caracteristici culturale, inclusiv cele descrise de vestigiile arheologice. Este relevantă în acest sens, definiţia etnosului propusă de S.M. Širokogorov, descriind „un grup de oameni care vorbesc aceeaşi limbă, îşi recunosc originea comună, posedă un complex de obiceiuri şi mod de viaţă comun, păstrate şi sfinţite prin tradiţie, deosebindu-se prin ultima de alte grupuri similare”[2], acesta fiind abordat ca un element indispensabil de existenţa omenirii ca specie[3]. Chiar dacă a fost renegat iniţial de regimul bolşevic, definiţia acestuia a revenit, puţin modificată, în formulările cercetătorului sovietic Yu. V. Bromley care defineşte etnosul un „ansamblu de oameni, constituit istoriceşte, care posedă atât particularităţi comune, relativ stabile ale culturii (inclusiv limba) şi psihicului, cât şi o conştiinţă a unităţii şi diferenţei de alte entităţi de acelaşi gen”[4]. Servind cauzei politicii naţionale a URSS, acesta sublinia natura trans-generaţională al etnosului, referinţa teritorială a constituirii acestuia, precum şi reflectarea autoconştiinţei identitare prin etnonim[5].

M. Weber defineşte grupurile etnice drept grupuri de oameni care păstrează o credinţă subiectivă în originea lor comună, pornind de la asemănările trăsăturilor fizice ori ale obiceiurilor sau de la memoria colectivă[6]. Printre alte criterii asociate mai sunt evocate conştientizarea intereselor comune[7], împărtăşirea unui nume sau emblemă a identificării, a unui mit ancestral comun, a legăturii cu un teritoriu istoric comun (patrie) şi a solidarităţii, mai ales la nivelul elitelor[8]. Etnicităţii i se atribuie de asemenea un caracter nearbitrar[9], sugerând că etnia este un grup de oameni care se percep ca moştenitori ai unei comunităţi istorice şi culturale, pe care doresc să o perpetueze, astfel conturându-se două dimensiuni ale etniei: comunitatea istorică şi specificul cultural[10].

---

[1] A. Corobcean. *Vestigiile secolelor V-III a. Chr. din spaţiul carpato-nistrean ca sursă a interpretărilor entice*. Chişinău: 2018, p. 90.

[2] С.М. Широкогоров. *Место этнографии среди наук и классификация этносов. Введение в курс этнографии Дальнего Востока*. Владивосток: 1922, с. 13.

[3] С.М. Широкогоров. *Этнос. Исследование основных принципов изменения этнических и этнографических явлений*. В: Известия Восточного факультета Государственного Дальневосточного университета, XVIII, 1923, Т. 1, сс. 28-29.

[4] Ю.В. Бромлей. *Этнос и этнография*. Москва: 1973, с. 37.

[5] Ю.В. Бромлей. *Очерки теории этноса*. Москва: 1983, сс. 57-58.

[6] M. Weber. *Economy and Society. An outline of interpretative sociology*. New York: 1968, p. 389.

[7] E. Cashmore. Ethnicity. Cashmore E. et al. *Dictionary of Race and Ethnic Relations*. London and New York: 2003, p. 119.

[8] A.D. Smith. *Myths and Memories of the Nation*. New York: 1999, pp. 12-13; A.D. Smith. The politics of culture: Ethnicity and Nationalism. Ingold T. (ed.). *Companion Encyclopedia of Anthropology*. London, New York: 2003, p. 709.

[9] W.W. Isajiw. Definitions of Ethnicity. In: *Ethnicity*, 1974, Vol. 1, 2, p. 122.

[10] D. Schnapper. *La communauté des citoyens. Sur l'idée moderne de nation*. Paris: 1994, p. 29.

Atribuirea etnică este şi socială, şi culturală. Fr. Barth menţionează că atribuirea devine etnică în momentul în ce „clasifică individul în termenii identităţii lui de bază determinate prezumtiv de originea şi mediul său”[11], fiind astfel determinată social într-o măsură sau alta. În aceeaşi ordine de idei, grupurile etnice se bazează atât pe autoidentificare, cât şi pe recunoaşterea de către „ceilalţi”, adăugând aici identitatea bazată pe expresia unei culturi şi origini comune împărtăşite[12]. S. Jones evocă un proces al conştientizării diferenţei în raport cu alte grupuri, implicând, la diferite niveluri, reproducerea şi transformarea distincţiilor taxonomice de bază între grupuri de oameni, care se percep pe sine diferiţi din punct de vedere cultural[13]. Aici trebuie să ţinem seama şi de utilizarea subiectivă, simbolică sau emblematică a aspectelor culturii în diferenţierea reprezentanţilor acestuia de alte grupuri[14].

Trecând peste abordările primordialiste sau constructiviste şi instrumentaliste ale etnicităţii, *etnosul* poate fi definit drept „un ansamblu trans-generaţional relativ stabil şi delimitat de oameni care împărtăşesc un sentiment al comunităţii, bazat pe credinţa subiectivă în origini şi destine istorice comune, reale sau imaginare, şi pe existenţa unor afinităţi evidente, în special, în limbă, cultură şi autoconştiinţă”[15].

Considerat unul din principalii promotori ai paradigmei etnice în arheologie, G. Kossinna, studiind identificarea regiunilor culturale în baza repartizării tipurilor de artefacte, prin corelarea arealelor descrise de diferite categorii de obiecte, încerca determinarea răspândirii teritoriale a triburilor germanice, utilizând datele arheologice[16]. Afirmaţia că „în toate timpurile regiunile clar delimitate ale culturilor arheologice corespund indubitabil popoarelor sau triburilor concrete”[17], trasa într-un mod categoric echitatea dintre afinitatea culturii materiale şi cea etnică. Astfel, tipurile de vestigii pretind la calificativul de „indicatori” ai culturilor ce reflectă răspândirea teritorială a grupurilor etnice din trecut. Aceeaşi abordare au avut-o şi alţi specialişti. Spre exemplu, A.A. Spiţîn indica asupra corelării dintre arealele răspândirii tipurilor de cercei de tâmplă şi a triburilor slave din cronica lui Nestor[18].

---

[11] F.Barth. *Introduction. Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Difference*. Boston: 1969, pp. 10, 13-14.
[12] S. Jones. *Archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present*. London: 1997, p. 84.
[13] *Ibidem*, p. 84.
[14] G. de Vos. Ethnic pluralism: conflict and accommodation. L. Romanucci-Ross, G. de Vos (eds.). *Ethnic identity: cultural continuities and change*. Chicago: 1982, pp. 9, 16.
[15] A. Corobcean. *Op. cit.*, p. 115.
[16] G. Kossinna. *Die Herkunft der Germanen. Zur Methode der Siedlungsarchäologie*. Leipzig: 1920; *Idem. Ursprung und Verbreitung der Germanen in vor- und frühgeschichtlicher Zeit*. Würzburg: 1934.
[17] *Idem. Die Herkunft der Germanen. Zur Methode der Siedlungsarchäologie*. Leipzig: 1920, S. 3.
[18] А.А. Спицынъ. *Разселеніе древне-русскихъ племенъ по археологическимъ даннымъ*. В: Журналъ Министерства Народнаго Просвъщенія, 1899, №8, сс. 301-340.

În cadrul abordării cultural-istorice, strâns legate de accentuarea conţinutului etnic al complexelor arheologice, identificarea grupurilor etnice se realiza, în fond, prin coroborarea datelor arheologice cu cele narative. Paradigma etnică s-a bazat pe o concepţie normativă a culturii, care se reflectă în caracterizarea lui V.G. Childe a naturii tipului arheologic, acesta afirmând că „generaţie după generaţie, oamenii, urmând prescripţiile societăţii, au produs şi au reprodus în mii de cazuri tipul standard social-mente aprobat”[19]. Apropiată este şi definiţia propusă de A.Ia. Briusov, prin care cultura arheologică descrie „...unitatea monumentelor arheologice existente într-un cadru cronologic şi teritorial delimitat”, exprimată atât în „asemănarea apropiată a tipurilor uneltelor de muncă, veselei, armelor şi a podoabelor, construcţiilor şi a riturilor funerare”, cât şi în „transformarea uniformă a acestora pe parcursul timpului (continuitatea tipurilor fiind condiţionată de transmiterea experienţei din generaţie în generaţie)...” Această unitate se manifestă, mai ales, în astfel de detalii precum decorul, forma specifică a vaselor, particularităţile specifice ale anumitor obiecte şi deprinderile tehnologice[20]. Astfel, culturile arheologice reflectă, în viziunea cercetătorului amintit, particularităţile culturii unui grup etnic sau a unor comunităţi tribale înrudite[21]. Apariţia şi dispariţia unui ansamblu de cultură materială era explicată în termeni de migraţie, colonizare, cucerire, asimilare etc., procese de transformare culturală deseori definite în termeni etnici. Se poate aminti, în acest sens, folosirea unor termeni ca „tracizare”, „scitizare”, „romanizare” şi alţii, trataţi neuniform în istoriografie[22], uneori concepuţi ca sinteze ale „băştinaşilor” cu „alogenii”, alteori ca procese soldate cu înlocuirea completă a unora cu alţii.

O problemă controversată a fost identificarea unor criterii etnice ale culturii arheologice care permitea cartarea răspândirii elementelor, care reflectau areale „etnice”, cu graniţe bine delimitate. În calitate de „indicii etnicizante” puteau fi înaintate diferite elemente ale culturii arheologice: ceramica şi decorul ceramicii, ritul funerar, practicile de cult, piesele şi reprezentările de artă, amenajarea locuinţelor, armamentul şi piesele de port şi podoabă. Rezultatul unei asemenea abordări era construirea unor „culturi” dintr-un singur tip de ceramică, invocând o explicaţie etnică a răspândirii acestuia[23]. Criticile vizau natura arbitrară şi intuitivă a clasificării entităţilor cultura-

[19] V.G. Childe. *Piecing Together the Past. The Interpretation of Archaeological Data*. New York: 1956, p. 8.
[20] А.Я. Брюсов. *Очерки по истории племён Европейской части СССР в неолитическую эпоху*. Москва: 1952, с. 20.
[21] *Ibidem,* с. 20.
[22] A. Corobcean. *Op. cit.,* p. 26.
[23] T.C. Champion. Britain in the European Iron Age. In: *Archaeologia Atlantica*, 1975, Vol. 1, no. 2, p. 128.

le[24], L. Binford indicând asupra caracterului şubred al abordării normative a culturii, definind-o ca un sistem integru, alcătuit din subsisteme funcţionale diferite, vestigiile arheologice fiind concepute ca produs al unei varietăţi de procese din trecut, care deseori aveau un caracter dinamic[25].

Critica paradigmei etnice în arheologie a fost stimulată şi de confruntarea dintre abordările etnicităţii în antropologie, în care deseori este criticată ideea despre grupurile etnice ca entităţi fixe, remarcându-se tot mai mult natura dinamică şi situaţională a etnicităţii şi a grupurilor etnice, capacitatea lor de a transforma prin manipulare strategică identitatea, sub influenţa factorilor economici, politici, sociali etc.[26]. Prin cercetări etnoarheologice, Jan Hodder observă că doar anumite elemente ale culturii materiale sunt utilizate la marcarea diferenţelor[27], reieşind din concepţia instrumentală a etnicităţii. Etnicitatea este interpretată ca un fenomen dinamic şi instrumental, cultura materială fiind concepută ca un instrument aplicat activ în justificarea şi manipularea relaţiilor dintre grupuri[28]. Cercetările etnoarheologice, în general, demonstrează mai degrabă lipsa unei relaţii fixe între similitudinile şi diferenţele culturale, pe de o parte, şi graniţele etnice, pe de alta[29]. Exprimarea graniţelor etnice implică un număr limitat de elemente ale culturii materiale, pe când alte elemente pot depăşi graniţele de grup[30]. Şi dacă etnicitatea este mai mult un fenomen subiectiv, de autoidentificare, grupurile etnice prezintă rareori o expresie a similitudinilor ori diferenţelor în cultura materială[31]. Pe de altă parte, trebuie să se ţină cont şi de instrumentalizarea etnicităţii în scopuri de dominaţie politică din partea statelor puternice asupra elitelor locale[32]. Merită atenţie contribuţiile recente ale lui M. Fernández-Götz, care

[24] L.R. Binford. Archaeological systematics and the study of culture process. In: *American Antiquity*, 1965, Vol. 31, no. 2, p. 203-210; I. Hodder. Economic and Social Stress and Material Culture Patterning. In: *American Antiquity*, 1979, Vol. 44, no. 3, pp. 446-454; C. Renfrew. Space, time and polity. In: J. Friedman, Rowlands M.J. (eds). *The Evolution of Social Systems*. London: 1977, pp. 89–112; S.J. Shennan. Archaeological cultures: an empirical investigation. I. Hodder (ed.). In: *The Spatial Organisation of Culture*. London: 1978, pp. 113-139.

[25] L.R. Binford. *Op. cit.*; *Idem*. Archaeology as Anthropology. In: *American Antiquity*, 1962, Vol. 28, no. 2, pp. 217-225; D.L. Clarke. *Analytical Archaeology*. London: 1968.

[26] S. Jones. *Op. cit.,* p. 110.

[27] I. Hodder. *Symbols in Action*. New York: 1982, p. 187.

[28] *Ibidem*; S.J. Shennan. Introduction. In: *Archaeological Approaches to Cultural Identity*. London: 1994, pp. 1-32.

[29] P.J. Ucko. Ethnography and archaeological interpretation of funerary remains. In: *World Archaeology*, 1969, Vol. 1, 2, pp. 262-280; B.G. Trigger. *Time and Traditions. Essays in archaeological interpretation*. Edinburgh: 1978; I. Hodder. *Op. cit.*; S.J. Shennan. *Op. cit.*

[30] I. Hodder. *Op. cit.*; S. Jones. *Op. cit.,* p. 28.

[31] B. Olsen, Z. Kobylinski. Ethnicity in anthropological and archaeological research: a Norwegian-Polish perspective. In: *Archaeologia Polona*, 1991, Vol. 29, pp. 5-27; C.Renfrew. *Archaeology and Language: the puzzle of Indo-European origins*. London: 1987; S.J. Shennan. *Op. cit.*; *Idem*. Some current issues in the archaeological identification of past peoples. In: *Archaeologia Polona*, 1991, Vol. 29, pp. 29-37.

[32] S. Jones. *Op. cit.,* pp. 28-29.

subliniază importanţa investigaţiilor etnoarheologice în cercetarea etnicităţii în arheologie, aceasta urmând să vizeze contexte specifice[33]. Prezintă interes felul în care autorul tratează importanţa centrelor de cult ca spaţii ale identităţilor colective[34], astfel demonstrând eficienţa studiilor axate pe contexte sau pe categorii concrete.

În contextul celor scrise mai sus, referinţele la interpretările etnice în arheologia spaţiului românesc sunt importante, mai ales în măsura în care acestea au răspuns atât tendinţelor ştiinţifice, cât şi provocărilor politico-ideologice. Teme precum etnogeneza, continuitatea, interferenţele dintre sedentarii autohtoni şi migratori, fiind de o puternică rezonanţă publică, au ocupat mai mult zona prioritară a cercetărilor arheologice, care se refereau, în special la epoca fierului, epoca romană şi evul mediu timpuriu. Tracii, geţii, dacii (sau construcţii mai complexe: traco-geţii, geto-dacii etc.), celţii, sciţii, sarmaţii, carpii, dacii liberi şi alte neamuri amintite în sursele narative erau, şi continuă în general să fie asociaţi cu anumite forme de cultură materială, de practici funerare sau reprezentări artistice identificate arheologic. De aici şi unele procese istorice sau istorico-culturale erau reprezentate având un conţinut etnic: elenizare, romanizare, pentru care nu lipseşte argumentaţia arheologică. Şirul exemplelor generale nu se opreşte aici.

Prima sinteză istorico-arheologică din spaţiul românesc care corelează informaţiile paleoetnografice din sursele istorice antice cu datele arheologice poate fi considerată *Getica* lui V. Pârvan, care formulează conceptul de „cultură getică", ilustrată de vestigiile comunităţilor autohtone, care, după sugestia autorilor antici, erau geţii[35]. Autohtonii sedentari contrastează în raport cu nomazii, de asemenea prin caracteristici culturale, continuitatea celor dintâi explicându-se ca fiind reflectată de continuitatea formelor de cultură materială, idee împărtăşită şi de contemporanul său M. Rostowzev[36]. Discuţiile care urmau îmbogăţirii materialului arheologic vizau stabilirea unor graniţe delimitate, atât culturale, cât şi geografice între traco-geţi şi sciţi[37], primele descriind diferenţele în modul de viaţă, ritul funerar, dar şi elementele de cultură materială.

Intensificarea cercetărilor arheologice din a doua jumătate a secolului al XX-lea au permis elucidarea evoluţiei culturale din spaţiul carpato-danubiano-pontic pe parcursul mileniului I a. Chr., formulându-se o continuitate a tradiţiilor, în

[33] M. Fernández-Götz. *Ethnische Interpretationen und archäologische Forschung: Entwicklung, Probleme, Lösungsansätze*. Tübinger Verein zur Förderung der Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie, Heft 14, 2013, SS. 59-76.

[34] M. Fernández-Götz, N. Roymans. The Politics of Identity: Late Iron Age Sanctuaries in the Rhineland. In: *Journal of the North Atlantic*, 2015, 8, pp. 18-32.

[35] V. Pârvan *Getica. O protoistorie a Daciei*. Bucureşti: 1926, pp. 186-188.

[36] М.И. Ростовцев. *Эллинство и иранство на юге России*. Петроград: 1918, с. 76.

[37] А.И. Мелюкова. *К вопросу о границе между скифами и гетами*. В: Древние Фракийцы в Северном Причерноморье. Москва: 1969, сс. 61-80.

special ceramice, între prima şi cea de-a doua epocă a fierului. Acest fapt a consolidat ideea unei continuităţi etnoculturale, nuanţată inclusiv în termeni etnici, prin legătura dintre traci şi geţi, menţionată şi în sursele scrise[38].

Un rol aparte, chiar de indicator etnic, îl prezenta ceramica, în special cea lucrată cu mâna. Trăsăturile acesteia puteau ilustra diferenţele dintre diferite tradiţii, de exemplu tracice şi scitice[39]. Relevante în acest sens sunt lucrările închinate ceramicii *daco-getice* şi, respectiv, *traco-getice* semnate I.H. Crişan şi E. Moscalu[40], în care atribuirea dată nu sugerează o simplă clasificare convenţională, ci o constatare a atribuirii etnice. Tipologia ceramicii şi analiza evolutivă subliniază continuitatea tradiţiilor tehnologice şi stilistice, care au la bază o unitate etnică într-un sens larg. I.Niculiţă argumenta în studiul său de sinteză dedicat tracilor septentrionali, că secolele VI-V a.Chr. se constituie principalele forme generale de ceramică pentru toată lumea nord-tracică, care vor dăiunui constant în secolele IV-I a. Chr.[41], încadrând acest aspect într-un proces de uniformizare a culturii materiale din spaţiul dintre Carpaţi, Balcani, Nistru şi Pontul Euxin[42]. Acest proces de uniformizare culturală este tratat şi el în sens de uniformizare şi consolidare etnică, încheiată cu formarea unui etnos unitar[43], sau o formă de unitate etnică a tracilor septentrionali sub egida geţilor, a căror autoritate politică o evidenţiază sursele narative[44].

Valoare etnodeterminativă le era atribuită şi categorii de vestigii, pe lângă ceramică. Este vorba de identificarea unui specific altei tracice, faţă de cea scitică animalieră[45] sau despre ideea privind generalizarea unui stil animalier, caracteristic şi pentru lumea scitică, dar combinat cu stilul local geometric hallstattian, particularitate specifică doar spaţiului extracarpatic, respectiv, comunităţilor getice[46]. Folosirea pieselor de artă în interpretările etnice necesită o abordare vigilentă, din cauza atribuirii lor consumului elitar, unde elementul „etnic" poate fi diminuat[47]. De asemenea, era recunoscută o semnificaţie etnografică generală pentru unele categorii, precum piesele de harnaşament şi vârfurilor de săgeţi, care puteau fi folosite în egală măsură de sciţi şi geţi, care erau „arcaşi călări"[48].

[38] И.Т. Никулицэ. *Геты IV-III вв. до н.э. в Днестровско-Карпатских землях*. Кишинёв: 1977, с. 131; В.Л. Лапушнян. *Ранние фракийцы X - начала IV в. до н. э. в лесостепной Молдавии*. Кишинёв: 1979, с. 18; А.И. Мелюкова. *Скифия и фракийский мир*. Москва: 1979, сс. 89, 107.
[39] *Ibidem,* сс. 180, 182.
[40] I.H. Crişan. *Ceramica daco-getică: Cu specială privire la Transilvania*. Bucureşti: 1969; E. Moscalu. *Ceramica traco-getică*. Bucureşti: 1983.
[41] И.Т. Никулицэ. *Северные фракийцы в VI-I вв. до н. э.* Кишинёв: 1987, сс. 42-49.
[42] *Ibidem,* с. 54.
[43] *Ibidem,* с. 82.
[44] *Ibidem,* с. 177.
[45] А.И. Мелюкова. *Op. cit.*, с. 234.
[46] И.Т. Никулицэ. *Op. cit.*, сс. 67, 125, 175.
[47] A. Corobcean. *Op. cit.,*p. 234.
[48] A. Vulpe. Cercetări arheologice şi interpretări istorice privind sec. VII-V î.e.n. în spaţiul carpato-dunărean. În: *Memoria Antiquitatis,* 1970, Vol. 2, p. 205.

Abordate din aceeaşi perspectivă erau şi urmele arheologice ale practicilor funerare[49]. În această ordine de idei, ni se pare curioasă o menţiune a lui Plutarh despre disputele dintre atenieni şi megarieni pentru insula Salamina[50]. Astfel, pentru a justifica pretenţiile atenienilor la dreptul asupra acesteia, Solon, pe lângă alte argumente, va susţine că morţii de pe Salamina sunt înmormântaţi nu după obiceiul megarienilor, adică cu capul spre răsărit, ci după cel al atenienilor – cu capul spre apus. Solon, însă, a fost contrazis de megarianul Hereus care spune că şi megarienii îşi depun morţii orientaţi spre vest, dar, spre deosebire de atenieni, aceştia pot să depună mai mulţi defuncţi în acelaşi mormânt. Este evidentă, în acest caz, utilizarea activă a formelor de manifestare a ritului funerar în demonstrarea atribuirii identitare ca parte a negocierii pretenţiilor teritoriale[51].

Corelările dintre vestigii şi identităţile etnice din trecut au fost, în mare măsură, totuşi, dominate mai mult de o abordare inclusiv intuitivă. Acest fapt a fost determinat de caracterul fragmentar al surselor narative, uneori compensat de sursele arheologice. O problemă importantă este însă nivelul şi calitatea cercetărilor în diferite regiuni. Identitatea şi mai ales cea etnică este un fenomen foarte complex, care în procesul interpretărilor ansamblurilor arheologice nu mai poate fi abordată simplist, ci ţinând cont de aspectele relevate de antropologia culturală şi alte domenii conexe. Asupra acestui fapt s-a atras atenţia în istoriografia recentă[52].

Abordarea multiaspectuală şi prudentă a identităţilor (în toată diversitatea lor) în interpretarea arheologică va putea diminua atât atitudinile unilaterale asupra trecutului, cât şi efectele exagerărilor tendenţioase în manipularea trecutului despre nocivitatea cărora s-a atras atenţie atât în trecut[53], cât şi în prezent[54] .

---

[49] И.Т. Никулицэ. *Op. cit.*, cc. 25, 28, 57.

[50] Плутарх. Солон и Попликола. Избранные жизнеописания, т. 1. Москва: 1987, cc. 165-166.

[51] A. Corobcean. *Op. cit.*,p. 133.

[52] A. Vulpe. Reflecţii despre problema geto-dacică. În: *Scripta praehistorica. Miscellania in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmboviţa oblata*. Iaşi: 2005, pp. 563-578; C.N. Popa, S. Stoddart. Fingerprinting the European Iron Age. Historical, Cultural and Intellectual Perspectives on Identity and Ethnicity. In: C.N. Popa, S. Stoddart (eds.). *Fingerprinting the Iron Age. Approaches to Identity in the European Iron Age. Integrating South-Eastern Europe into the Debate*. Oxbow Books: 2014, pp. 323-331; A. Corobcean. *Op. cit.*

[53] V. Pârvan. *Op. cit.,* pp. 1-2.

[54] M. Babeş. Arheologie, societate şi politică în România, înainte şi după 1989. În: *Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie,* 2008-2009, Vol. 59-60, pp. 5-15.